

Frei Gabriella

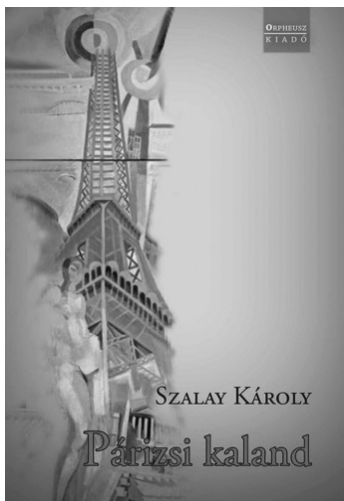
Politikailag inkorrekt emlékfoszlányok

Most, hogy a külföldi utazás újra kiváltságnak számít a koronavírus-járvány idején, még jobban átélhetjük Szalay Károly 1962-ben érzett lelkesedését. A kilencvenegy éves író-irodalomtörténész akkor három hónapra szökhett meg a szocialista valóságból, egyenesen a vegyes élményeket nyújtó francia fővárosba.

A *Párizsi kaland* csak az első része Szalay Károly tervezett memoárregény-sorozatának, de már önmagában is erős képet ad arról, mit várhatunk a folytatástól. Bár a kezdet egy jól körülhatárolt időszakot és helyszínt ígér, visszaemlékezése végül térben és időben kibővülő, „belső csillagtúrává” alakul. Néha ugyan egészen messzire is elkalandozik, a szöveg mégsem esik szét vagy válik zavaróan csapongóvá, a gyakori asszociációk csak annyira zökkentenek ki, hogy még biztonsággal visszataláljunk a kiindulópontához.

A szerző kutatási céllal érkezett Párizsba, és ideje meghatározó részét múzeumokban, könyvtárban töltötte, de már a harmadik fejezetben (*Chateaubriand sírja – és majdnem az enyém is*) egyértelművé teszi, hogy a címbeli kaland ennél jóval többet takar. A vendéglátójával közös dinard-i kirándulást egy halálközeli élmény teszi feledhetlenné, és a memoár később sem szűkülöködik meghökkentő, abszurd, olykor groteszk részletekben, furcsa rejtélyekben.

Soha nem fogjuk megtudni például, hogy miért esett be a kínai étterem ajtaján egy középkorú férfi holtteste, vagy mi történt

azzal a nézővel, aki nem élte túl az Elfújta a szél vetítését a moziban. Továbbá azt sem, hogy hová tűntek a Rue de la Huchette egyik kirakatában különös műsort adó orosz testvérek, akiknek személyleírásáról *Addams Family*-szereplőkre asszociálhatunk. Ez a könyv nem zeng ódákat Párizsról és a francia életézésről, helyette hol szürreális, hol realista életképekből, helyi lakosok és emigránsok miniportréiból alkotja meg egy idegen világ sajátos atmoszféráját.

E részletek közül azok a legkiábrándítóbbak, amelyek a magyar bevándorlók méltatlan körülményeit taglalják. A hazatérés bizonyosságával nézelődő, „egyszerű turista” szemén keresztül lepusztult otthonok, elvesztegetett lehetőségek villannak fel. Hiába színes figura Kabók Mátyás, az apró nyakkendőboltot vezető festő, Karinthy Frigyes bohém öccse, József (Jozsele) vagy a Montmartre-on tengődő, Toulouse Lautrec-szerű hajléktalan művész, kifejezetten kellemetlen róluk olvasni. *„A szánandó nyomornak ezzel a fokával még sohasem találkoztam. Ami nem azt jelenti, hogy netán Kecskeméten vagy Budapesten ilyen nem fordulhatott elő, de nem az én környezetemben. Legalábbis a nyomornak ez a penetráns, bűzhödtt, nyúlós változata semmiképpen nem. Mert a szocializmus álságának ezt az arcát nem mutogatták.”*

A szegénységhez általában kiteszítottság társult, a született franciák ugyanis még az állampolgársággal rendelkező *„piszkos idegenekkel”* is ritkán vegyültek. A kötet egészére jellemző kritikus, szurkálódó hangból bőven jut a francia népnek, amelynek jó dolga van, X. és XI. századi épületei például azért maradtak meg, mert: *„Nem voltak tatárjaik, törökjeik, Habsburgjaik. S Trianont másnak csinálták, nem saját maguknak.”* Szalay rendszeresen kitér a helyiek felsőbbrendű attitűdjére, de nem hallgatja el a kivételeket, emlékezetesen barátságos embereket sem.

E „jó franciák” közül is kiemelkedik az értékes meghívólevelet biztosító Germaine Reneleau. Szeretettel, szinte már idealizálva mutatja be az asszonyt, akivel az utazás előtt hosszasan levelezett nyelvgyakorlás céljából: *„Germaine-től kaptam a legtöbbet önzetlenül. S furdal a lelkiismeret, vajon még életében megháláltam-é*

neki jóságát?” A művelt, érzékeny, minden „*alantas érzelmet nélkülöző*” Germaine évtizedekkel később, Le Mans-ban azt az ókori városfalat is megmutatta magyar barátjának, ahonnan rövidesen levetette magát. Az író az ő emlékének ajánlotta a *Párizsi kalandot*.

Majdnem minden helyszínhez, hangulathoz kötődik egy vagy több nő („*leányka*”, „*öreglány*”, „*kiöregedett kanca*”, „*kisasszony*”), aki valamiért megragadta a szerzőt. „*Gáláns kalandjait*” viszont nem részletezi, csípősen bírálva másképp döntő („*potenciakoldus, kivénhedt visszaemlékező*”) kollégáit. Visszatérő motívumként bukkannak fel kudarcral végződő udvarlási kísérletei, miközben elbeszélőként hitelesen lavírozik a nőcsábász és a csetlő-botló turista karaktere között. A zömében kínos csattanóval végződő próbálkozások rendre leperegnek róla, kivéve azt, amelyiknek a kötet leghosszabb fejezetét (*Judit*) szentelte.

Ebben az epizódban a tapintható kémia, a Szajna-parti andalgás, a párizsi utcákon elszavalt Ady- és Radnóti-versek, valamint a hollywoodi filmeket megszügyenítő csókjelenet idilljéhez Szalay apró részletekben adagolja a feszültséget. Az Ausztráliában élő, magyar származású Judit elhallgatott, de könnyen kikövetkeztethető traumája mindvégig szorongatóan lapít a felszín alatt, a beteljesülés reményét pedig végül zsidó vallásának szigorú szabályai hiúsítják meg. Az egynapos randevű történetét olvasva nemcsak kisebb katarzist élhetünk át, de az íróhoz is itt kerülhetünk a legközelebb.

A fejezet emellett – a *Párizsi kalandra* általában is jellemző – ötletes képzőművészeti ismeretterjesztésből is kihozza a maximumot. Nyilvánvaló, hogy a louvre-i tárlatvezetés nemcsak Juditnak, hanem nekünk, befogadóknak is szól, az ő kalauzolósa művelésünk egyik eszköze. Amikor viszont Szalay már úgy elemzi a titokzatos asszony testét, hogy festmények és szobrok részleteiből „*rakja őt össze*”, ez az oktató szándék egyedi, izgalmas árnyalattal gazdagodik. Hasonlóképpen érezhetünk akkor is, amikor a tengervíz formálta kövekről jutnak eszébe a művészbarát, Barta Lajos absztrakt szobrai.

Szalay helyenként modoros, de szórakoztató stílusa akkor érvényesül igazán, amikor akár ismerős, akár csak az utcán megfigyelt alakokról fest néhány mondatos, markáns portrét. Időnként egy-két szó is elég, hogy magunk elé képzeljük a „*kis pöffeteg, elkényeztetett gyermeket*”, „*franciásan csúnya*” férfit, a Sorbonne-on előadó „*öreg rogyanatot*”. Határozott véleménye van mindenről és mindenkiről, sem kortársait, sem napjaink emberét nem kíméli. Gyakran maró hatású jelzős szerkezeteiben („*európai ízléstelenség*”, „*mai bunkó sajtóhír*”) olyan kifejezéseket is használ, amelyekre még az internetes keresők sem adnak ki találatot („*hivataloskodó füttyöncök*”, „*kis porbafingó irodalmároncok*”, „*cikkentyű*”, „*fecsegenc lényem*”, „*kis lóti-futi mai kortárs pitincsákok*”, „*urizáló vadászoncok*”). A kicsinyítő képzőt és az idézőjelet veszélyes fegyverként alkalmazza.

Szabad képzettársítás ide vagy oda, a Szalayt szenteltvízzel lefröcskölő, solesmes-i örült papot kissé erőltetett György Péter esztétához hasonlítani, akinek foglalkozása egyébként szintén nem véletlenül kerül idézőjelbe. Eltekintve azonban az ilyen, feleslegesnek tűnő alkalmaktól, a folyamatos odamondogatásnak is megvan a bája. Különösen akkor, amikor a szerző önkritikus megjegyzéseivel saját magát is célponttá teszi.

Senkitől nem várható el, hogy kilencven fölött szokjon rá a politikai korrektségre. Szalay Károly nem is próbál ennek megfelelni, olyan őszintén avat be (nemcsak párizsi) emlékeibe, mint ha a memoárt inspiráló unokájának, Kornélnak mesélne. Világnevetét nem tudja, és nem is akarja eltitkolni, legyen szó Marie Antoinette-ről, a Kádár-rendszerről, a kortárs színházról vagy napjaink sajtójáról. Azoknak pedig, akik még nem ismerik gazdag életművét, egyes kötetei megemlékezésével, kontextusba helyezésével ő maga szolgálat tippeteket a kezdéshez.